

שלא; תוס' יבמות קא: ד"ה הואיל; נמוקי יוסף שם מב; תוס' ב"מ יב. ד"ה ואמר; תורא"ש סוטה ב: ריטב"א מו"ק כ. וע' גם זכר יצחק (יד, עמ' רצב).  
 וכבר כתב הריטב"א (בעירובין צח סע"ב לענין הלכה כרבי מאיר בגזירותיו) ש'לא נאמרו הכללות אלא על הרוב'.

**רבי שמעון אומר: זו וזו בהגבהה' — מסתבר, דוקא בבעלי חיים אמר רבי שמעון, שאפשר להם בהגבהה, ואפילו פיל כדלהלן, אבל ספינה וכלים כבדים, מודה רבי שמעון שנקנים במסירה או במשיכה.** (רשב"א, ודלא כהראב"ד).

**רבי זירא אמר: מביא ארבעה כלים ומניחן תחת רגליו. שמעת מינה כליו של לוקח ברשות מוכר קנה...'** — זה שהכלי קונה לו לאדם את מה שבתוכו — מתורת קנין 'חצר' הוא (כן כתב בשיטה מקובצת ב"מ ט. ומובא בקצות החושן קצד). ומבואר לפי זה מדברי הגמרא שדבר המונח ועומד בחצר, גם אם עיקרו נוטה חוצה לה — קונה. שהרי הפיל כולו אינו בכלים אלא תחתית רגליו בלבד.

(ויש קצת לדייק מדאמרו 'מביא ארבעה כלים', ששלשה לא יועילו, הגם שרוב מעמדו נסמך על הכלים. וצ"ב).  
 יש מי שכתב שמכאן נראה ליישב מנהג העולם, שלא נהגו להזהר בנתינת הגט לאשה, שיהא הגט כולו בתוך ידה, ואין חוששים יוצא בחלקו מן היד. והגאון רבי עקיבא איגר (בתשובה רכב, כג) כתב (על פי דברי הירושלמי) להזהר בדבר, שאין 'יד' קונה אלא כשכל החפץ בתוכה. וכבר האריך בדבר בפתחי תשובה (קלט סק"ד) וכתב שם: 'לע"ד אף שרבינו הגאון רבי עקיבא ז"ל צוה ליהזר בזה, אכתי צ"ע בגלילות אלו שמכבר מכמה דורות לא נזהרו בזה, אפשר דיש לחוש משום הוצאת לעז על גיטין הראשונים...'. ואמנם מסוגיתנו נראה בסיס לשיטה החולקת, כי הרי קנין חצר מקורו מ'יד' (כמו שאמרו בפ"ק דב"מ ועוד), וכשם שבחצר משמע כאן שאין קפידא בדבר כאמור, הוא הדין ב'יד' עצמה. (בני ציון — לקדוש רבי ב"צ מיטאווסקי הי"ד. וכן העיר מכאן על הגרעק"א בספר אילת השחר. וע"ע דרכי דוד — כתובות לא).

א. יש להעיר שכדברי הגרעק"א נקט גם הגאון רבי יעקב מליסא (נתיבות המשפט קצח, ג ובתורת גיטין — מובא בפ"ת שם). ונקט דין זה כדבר פשוט, ללא הצרכת טעם וראיה, בין בגט בין בקניני ממון. אך דוקא כשבולט החפץ הצדה, אבל לכיוון מעלה וכנגד היד — מועיל, כמו בחצר, שא"צ מחיצות. ולפי זה יש להעמיד סוגיתנו בכלים רחבים כגון מחצלות פרושות, שאין הפיל בולט מהם החוצה.

ב. צריך עיון בנמוקי יוסף (ב"ק יא.) שהזכיר ענין הגבהה על ידי הכלים, ושם אינו קנין חצר דעלמא.

## דף כו

**'בכסף מנלן... אמר רב: לא שנו אלא במקום שאין כותבין את השטר, אבל במקום שכותבין את השטר לא קנה. ואי פריש פריש' — נחלקו הראשונים ז"ל, אם הדין כן גם לענין שטר ראיה, שכל עוד לא ניתן בידו של הקונה, אינו סומך דעתו על הקנין, או שמא לא אמרו אלא בשטר קנין, שבמקום שכותבין שטר קנין, אינו חפץ לקנות בקנין אחר עד שיינתן לו השטר. (ע' ריטב"א ור"ן).**  
 ולדעה הראשונה, כשאחר כך הגיע שטר ראיה לידי הקונה, חל הקנין למפרע מעת מעשה הקנין, ולא מעת הגעת השטר אליו, שהרי אינו אלא שטר ראיה ואינו עושה קנין. (בית יוסף חו"מ קצ).

בזמנינו, שרגילים לרשום מכירת הקרקעות בספרי ה'טאבו', נחלקו האחרונים האם הקונה קרקע באחד מדרכי הקנין, כסף שטר חזקה או קנין-סודר, ועדיין לא נרשם הדבר בספרי הטאבו, חל הקנין, או שמא אינו חל עד שירשם שם. (ע' חזון איש מעשרות י והו"מ ליקוטים טז; תועפות ראם הו"מ יג; שו"ת דברי מלכיאל ח"ד קמג; שו"ת מהרש"ם ח"ב לא; זכר יצחק ח"ב ל). אמנם, כיון שהרישום ב'טבו' אינו אלא בגדר שטר ראייה ולא שטר קנין, מסתבר שזכות החזרה נתונה רק ללוקח, לפי שלא סמך בדעתו לגמור הקנין בהחלט עד שייכתב שטר הראייה, אבל אם הלוקח טוען שהיתה לו גמירות דעת מוחלטת, ובא המוכר לחזור בו מטעם זה, שלא נרשם בספרים — מסתבר שאינו יכול. (עפ"י פסקי דין שע"י הרבנות ירושלים, דיני ממונות — א, עמ' עה-עז).

**'אבל במכר לא קנה עד שיתן לו דמים'** — כתב הרשב"א שדין זה תקנת חכמים היא, שאפשר שאינו סומך דעתו.

והוא הדין בהלכה דלעיל, במקום שכותבים שטר לא קנה בכסף דלא סמכא דעתיה — מדרבנן הוא. (פרי יצחק ח"ב מו. וכן הוכיח מהב"י חו"מ רד. ויש נפקותא בדבר לענין מי שפרע, ע"ש ובשו"ת אחיעזר ח"ג נה, ד). ויש חולקים וסוברים ששטר לא קנה מדין תורה עד שיתן דמים. (ע' קרית ספר — הל' מכירה; שער המלך — אישות ה, כד; מנחת חינוך — שלו. ע"ע לעיל ג).

**'ובחזקה — מנלן... דבי ר' ישמעאל תנא וירשתם אתה וישבתם בה — במה ירשתם, בישיבה'** — לכאורה יש להוכיח מכאן שהכיבוש כשלעצמו אינו קונה אלא בצירוף קנין אחר, שהרי הכתוב מדבר בכיבוש הארץ ומכאן למדו קנין חזקה. ויש לדחות שאמנם הכיבוש בעצמו קונה, אך עדיין כל ישראל [או השבט] שותפין בקרקע, והיה צורך בקנין חזקה כדי לברר חלקו של כל אחד ואחד. (לפי הנחה זו צריך לומר שחלוקת הנחלות על פי גורל לא היתה אלא בין שבט לשבט, אולם החלוקה הפנימית בתוך השבט לא נעשתה בגורל, וכמו שכתב בשיטה מקובצת ב"ב קיז, ועוד). ועוד יש לומר, כיבוש-מלחמה מהוה קנין למלכות ולרשות הכובשת, אבל אינו קנין לאנשים פרטיים, ושני גדרים נפרדים של בעלות הן: בעלות הרשות ובעלות פרטית. שאלות אלו נוגעות גם בשאלה האם יש קנין חזקה מן הגוי. ע' בכל זה בחידושי מהרי"ט; פני יהושע; המקנה — כאן ובדף יד. בית הלוי ח"א כא; דבר אברהם ח"א י; בית ישי ב, ב.

**'רבי עקיבא אומר: קרקע כל שהוא חייבת בפאה ובבכורים...'** — בירושלמי (פ"ג דפאה) מביא ברייתא 'תני: והראיון', ובעקבות זה אמרו כמה אמוראים שמי שאין לו קרקע פטור מן הראי', וכך אמר ר' אמי בבבלי, (פסחים ח:). והרמב"ם השמיט זה כדרכו לפסוק כהמשניות, והמשנה לא הזכירה והראיון. (מהגר"א נבנצל שליט"א)

**(ע"ב) '... ומת וקיימו חכמים את דבריו. ואי אמרת בעינן צבורים, טפח על טפח למאי חזי'...** — משמע שאם הקנין אינו חל, אין צורך לקיים דבריו משום 'מצוה לקיים דברי המת', שאם לא נאמר כן, מהי הוכחת הגמרא, הרי יש לומר שקיימו דבריו משום מצוה זו. וטעם הדבר, לפי שאין אומרים מצוה לקיים דברי המת אלא כשמוציא מתחת ידו כגון 'הולך מנה לפלוני'. (ר"י חזקן. וע' גם בתוס' כתובות ע. ב"ב קמט. שאין אומרים 'מצוה לקיים דברי המת' אלא כשהושלש הממון מתחילה לכך).

'עישור שאני עתיד למוד...' — אחת מן השאלות ששאלו התוספות כאן על רש"י, אם המדובר כאן על קריאת שם, היה לו לפרש את הכמות של המעשר, ואין די באמירת 'עישור שאני עתיד למוד...'. וכן יש להוכיח מכמה מקומות, שבהפרשת מעשר אין די לומר 'עישור' אלא צריך לדעת את כמות הפירות שמעשר.

ונראה שגם רש"י אינו חולק בדבר, אלא סובר שדי באומד הדעת לשער את הכמות בערך. וגם לפי דעת התוס' נראה שאין הענין בהזכרת הכמות בעת קריאת השם, אלא עיקר הכוונה שצריך לדעת את הכמות.

אמנם נראה שלא שמענו מדברי התוס' שצריך לידע את כמות המעשר לאשורה, אלא באופנים שקורא שם ואינו מפריש עתה, וההפרשה נעשית לאחר זמן על ידי 'ברירה', כגון במעשה דרבן גמליאל בספינה או ב'שני לוגין שאני עתיד להפריש...'. אבל אם קובע כעת את מקום המעשר, כגון שאומר 'בצפון', אפשר שאין צריך לידע הכמות. וטעם הדבר, כי סברת התוס' היא כיון שהתורה הצריכה 'הפרשה', אין נקרא 'הפרשה' כשאינו יודע כלל את כמות הפירות שמפריש ואינו מסיימם, כשם שבחלוקת השותפים, כשמבררים כל אחד את חלקו, כל אחד יודע כמה יש לו, אף כאן הכהנים והלוויים נחשבים כשותפים עמו, ומשום כך צריך לידע את כמות המעשר. אבל אם קובע מקום מסוים למעשר כעת, הרי יש בזה גופא הפרשה, בכך שמברר שחלק המעשר נמצא בצפון ולא בדרום. (עפ"י מנחת שלמה ח"א נג, ו"ג קלט,א).

ויש מי שכתב שכוונת התוס' רק על לשון 'עישור' שאינו מועיל, כי אינו מפרש יותר מאמירת 'מעשר', ונמצא כאומר 'מעשר זה היא מעשר' שאין משמעות לדבריו. אבל אם מפרש ואומר 'חלק אחד מעשרה' וכד' — ודאי מועיל גם אם אינו יודע הכמות. (וכן נקט הגר"מ חרל"פ במכתב, מובא במנחת שלמה ח"ג סוס"י קלט).

ויש שנטו מדברי התוס' ונקטו שאין צריך לידע הכמות, ודי באמירת 'עישור' — ע' בחדושי מהרי"ט וברש"ש.

\*

#### 'מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו באים בספינה' —

מצינו שחכמי ישראל הללו הפליגו הרבה למדינת הים לצרכי תקנת הכלל (ע' ירושלמי סנהדרין ז,יג; שמו"ר ל; דב"ר ב; סוכה כג; ע"ז נד: הוריות י. ועוד). ולשיטת התוס', המעשה המדובר כאן מדבר במצות ביעור מעשרות, שנוהגת בערב הפסח. ויתכן שאותו מעשה המוזכר בהגדה, שהיו החכמים מסובים בבני ברק ומספרין ביציאת מצרים כל אותו הלילה, ארע כאשר באו בספינה בערב הפסח, ולא הספיקו לחזור כל אחד לביתו, ולכן שבתו אצל רבי עקיבא שמקומו בבני ברק (ע' סנהדרין לב) הסמוכה לנמל יפו (ע' יהושע יט).

ובזה מיושבת תמיהתו של מהר"ץ חיות (בסנהדרין שם). כיצד רבי אליעזר, שהיה דר בלוד, והוא האומר 'משבח אני את העצלנים שאין יוצאים מבתיהם ברגל', כיצד הוא עצמו יצא ברגל מביתו לבני ברק.

וזה שרבן גמליאל לא הוזכר באותו מעשה של ההגדה, אפשר שלא שהה עמם כדי שיוכלו השאר לקיים דין הסבה, שבגלל היותו נשיא, אין להם להסב מפניו. וזהי הדגשת 'שהיו מסובין בבני ברק...'. (ר"ר מרגליות ז"ל בפרושו להגדה של פסח).

והוסיף לבאר שם את סדר התנאים המצויין באותו מעשה, לפי סדר הסבתם. ומש"כ על העתקת מקומו של

רבן גמליאל כדי שיכלו להסב, נראה שלא היה צריך משום כך להעתיק מקומו, שהרי נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול (כדלהלן לב). ועוד, במעשה המובא להלן (שם) איתא להדיא שהסבו בפני רבן גמליאל, ואפילו רבי אליעזר שלא רצה ליטול את הכוס מידי הנשיא — הסב, כדמשמע שם.

## דף כז

'זכו בשדה זו לפלוני וכתבו לו את השטר — חוזר בשטר ואינו חוזר בשדה' — הראשונים עמדו על טעם הדבר, מדוע חוזר בשטר הלא לכאורה אין לו הפסד בכתיבתו, שהרי אם זו מתנה — אף אם יכתבו שטר אינו חייב באחריות מתנתו אם יטרפוה, ואם מכר — גם ללא שטר חייב באחריות, כל שמכר בעדים (ע' ב"ב מא:). ואם טוען ואומר, שמא לא יהיו העדים מצויים לו בכל פעם שבא לגבות על ידם ממשעבדי, וע"י השטר יגבה בכל עת — כל שכן שאין לשמוע לו, 'כיון דמן הדין גבי ממשעבדי, וכוונת המוכר להפקיע דינו, אנו מחויבין לרדוף אחר הצדק שלא יפיק זממו לעוות הדין' (לשון הרא"ש ב"ב). וש"ל שטות בדבר; —

א. אין חילוק בין שטר מכר לשטר מתנה, בשניהם חוזר. והטעם — שאין נוח לו בפרסום הדבר ע"י כתיבת השטר, כי יסברו הבריות שאין לו נכסים, או יסברו שנכסיו משועבדים ולא יאותו להלוותו. (תוס'. וע"ע ברמב"ן ב"ב טעמים אחרים).

ב. דוקא בשטר מתנה חוזר, שייסברו העולם שאין זה שטר מתנה אלא שטר-חוב או שמכר ושיעבד קרקעותיו, כנ"ל. אבל בשטר מכר — אינו חוזר, כי מסתמא על דעת שיכתוב לו שטר קנהו מאתו. (כך הביאו התוס' והרא"ש בב"ב בשם רבנו תם. והרא"ש הקשה על כך, לו יהא שכך דעתו, הלא אפילו אמר כן בפירוש יכול לחזור בו. יצוין שבכתוס' כתובות (נה. ד"ה כתובו) מובא בשם ר"ת אחרת: 'ד אף במתנה חוזר' — כשיטה הראשונה).  
ג. דוקא בשטר מכר חוזר, כי אינו חפץ שיהא עליו שעבוד בשטר, אבל במתנה שאין השטר אלא לראיה — אינו חוזר, שאין עושים תקנה לרמאי, שמוכת הדבר שרוצה לחזור בו ממתנתו. (ריב"ם — מובא בתוס' בכתובות שם ובהג"א). [באור שיטתו; במכר שיש לו שעבוד, יכול לטעון שע"י השטר יתפרסם הדבר שכל נכסיו משועבדים. לא כן בשטר מתנה שאין בו שעבוד. עפ"י שו"ת הב"ח י].

'על מנת שתכתבו לו את השטר — חוזר בין בשטר בין בשדה' — יש מקשים, כיצד יכול לחזור בו, הלא קיימא לן 'כל האומר 'על מנת' כאומר 'מעכשיו' דמי' והרי כבר זכה הלה בשדה, וכיון שקניית השדה מותנית בכתיבת השטר, איך יכול לחזור בו מהשטר?  
יש אומרים, הואיל ותנאי זה לחובתו, אי אפשר לכתוב שטר בעל כרחו. הוא עשאו שלוחים לכתובת השטר והוא יכול לבטל השליחות.

וכתב הרא"ש (ב"ב עז): ולי נראה לאו דוקא בכגון זה אלא גם אם אמר 'זכו בשדה זו לפלוני על מנת שתתנו לו מאתים זוז' — יכול לבטל את התנאי, שתנאי כזה אינו אלא 'פטומי מילי בעלמא' שהרי על הלוקח היה להתנותו, שהוא לטובתו, ולא על המוכר (כעין דאמרינן בב"מ סו.), ואולם מצד אחד דינו כתנאי, שאם לא יכתבו השטר — בטל המקח, שכיון שענין זה הוא לטובת המוכר — ודאי תנאי הוא, ואם חזר מהתנאי — בטל המעשה. אבל אין בתנאי כזה לחוב למוכר, שלא אמר כן אלא לפטומי מילי, כאמור. (וע"ע חו"מ רמג, ז בסמ"ע ובט"ז).  
יש לציין שלשיטת בעל העיטור, אף בתנאי ד'על מנת' ניתן לבטל את התנאי. (וע' חזו"א אה"ע נג, ג).